

Stručni rad

UDK 811:929 Damjanović S.

Sanja HOLJEVAC (Rijeka)

Zavod za povijesne i društvene znanosti

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci

holjevac@hazu.hr

**VRIJEDAN IZBOR IZ IMPOZANTNOGA OPUSA
AKADEMIKA STJEPANA DAMJANOVIĆA**

**(Stjepan Damjanović, *Izabrani filološki radovi*,
Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2019, 439 str.)**

Akademik Stjepan Damjanović, redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i *professor emeritus* Sveučilišta u Zagrebu, jedan je od najvažnijih hrvatskih filologa, paleoslavista i kroatista, priznat i cijenjen i izvan hrvatskih granica. U pet desetljeća svojega znanstvenoistraživačkoga rada, čvrsto utemeljena na dubinskom poznavanju hrvatske i uopće južnoslavenske staroslavenske baštine, povijesti jezika, književnosti i kulture, te na teorijskim jezikoslovnim znanjima, duboko je obilježio hrvatsku filologiju i dosegao njezine vrhunce. Istovremeno je kao cijenjeni i omiljeni profesor staroslavenskoga jezika i kolegija o hrvatskom glagoljaštvu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i drugim visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj i inozemstvu izravno i snažno sudjelovao u obrazovanju i razvoju brojnih studenata kroatistike i drugih slavističkih usmjerenja te mladih znanstvenika, čija se znanja u velikoj mjeri temelje na njegovu djelu, a istraživanja polaze od njih i uvijek im se vraćaju. Kao što je dobro poznato, središnja kota znanstvenoistraživačkoga rada akademika Stjepana Damjanovića jest hrvatska glagoljska baština i hrvatsko glagoljaštvo, posebice proučavanja jezika hrvatskih glagoljčnih tekstova, ponajprije neliturgijskih, no u svojem je radu zaokupljen i drugim slavističkim temama, temama iz povijesti hrvatskoga jezika, zavičajnim slavonskim jezičnim i književnim temama te drugim kroatističkim i kroatološkim pitanjima. Na istraživanjima i obradbi tih tema izrastao je impozantan opus znanstvenih knjiga i rasprava te stručnih i drugih radova akademika Stjepana Damjanovića, cijenjen i izvan hrvatskih okvira. O tome svjedoči i knjiga *Izabrani filološki radovi* koju je 2019. godine objavio Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje kao četvrtu knjigu Biblioteke *Linguistica*, pod uredništvom Novice Vujovića.

Riječ je o knjizi koja u četiri tematske cjeline donosi dvadeset i osam radova akademika Stjepana Damjanovića, prethodno objavljenih u različitim znanstvenim časopisima i zbornicima, stručnim publikacijama te autorovim prethodnim knjigama, što je i naznačeno na kraju svakoga rada. Knjigu zaključuje opširan pogovor naslovljen „Slavonski korijeni, slavistički obzori (Opus akademika Stjepana Damjanovića)“ iz pera ponajboljega poznavatelja akademikova djela Matea Žagara.

U prvoj tematskoj cjelini knjige naslovljenoj *Slavističke teme* okupljeno je devet radova. Prvi je od njih rad „Slavistika i kroatistka“, u kojemu akademik Stjepan Damjanović donosi sažet pregled razvoja slavistike od vremena kada je ona bila jedinstvena znanstvena disciplina sa staroslavenskim jezikom kao glavnim predmetom interesa preko razvoja nacionalnih filologija do suvremenoga doba kada slavistička i kroatistička jezičnopovijesna istraživanja gube svoj nekadašnji prestiž i važnost, što je posebice vidljivo u zastupljenosti tih kolegija na kroatističkim studijima. Kao dugogodišnji sveučilišni profesor bogata iskustva i dubinskoga poznavanja problematike, autor razmatra kako te sadržaje što djelotvornije ugraditi u nov sustav sveučilišne nastave; kao filolog razmatra kako pozicionirati humanističke znanosti i očuvati ugled filologije u suvremenom društvu uopće. Slijedi rad naslovljen „Jedanaest i pol stoljeća nezaborava“, kojim autor ističe važnost ćirilometodskoga djela u razvoju jezika i književnosti svih slavenskih naroda, a posebice u djelatnosti hrvatskih glagoljaša, kojima je ono „izvorište moralnih stavova, književnojezičnih koncepcija, kulturnih stremljenja i dr.“ (str. 19). U radu autor donosi kratak pregled hrvatske glagoljične pismenosti i književnosti, očuvane u epigrafskim spomenicima, rukopisnim i tiskanim djelima, s osvrtom na njihove jezične značajke i književnojezičnu koncepciju. Sljedeći prilog, naslovljen „Prošlost u sadašnjosti: Sveta Braća, Strossmayer i mi“, govor je što ga je autor održao 2011. godine u Osijeku povodom 150. obljetnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a u središtu mu je pozornosti njezin utemeljitelj biskup Josip Juraj Strossmayer i njegov odnos prema djelu Ćirila i Metoda. Snažna privrženost ćirilometodskoj ideji bila je, ističe autor, „temelj njegova kulturološkog, dijelom i političkog djelovanja“ (str. 39) sve do njegove smrti te navodi i konkretne postupke iz djelovanja biskupa Strossmayera koji to potvrđuju. Četvrti je rad u ovoj tematskoj cjelini „Glagoljica na području današnje Bosne i Hercegovine“, u kojemu autor glagoljičnu sastavnicu bosansko-humske (hercegovačke) srednjovjekovne pismenosti ocjenjuje zamjetnom, neovisno o tome što je sačuvano malo glagoljičnih tekstova s toga područja. Potičući daljnja istraživanja toga korpusa glagoljske baštine autor donosi pregled i sažet opis tih tekstova, i onih urezanih u epigrafskim spomenicima i onih zapisanih u knjigama, a zasebno razmatra i pitanje glagoljičnih tekstova kao uzora

ćirilničima. Jedan od radova koji potvrđuje interes akademika Damjanovića za povijest tiska jest rad „Crnogorske inkunabule u kontekstu ranoga slaven-skog tiska“. Kako je naznačeno u naslovu, crnogorske je inkunabule promotrio u kontekstu drugih slavenskih inkunabula, obuhvaćajući pritom i pitanje njihova jezika i pisma, a po ljepoti izdanja izdvojio je crnogorski prvotisak – *Osmoglasnik – prvoglasnik* (1494) kao knjigu koja je „tako lijepa da su morala proći stoljeća da bi se našla ravna po ljepoti“ (str. 66–67). „Ćirilometodska problematika u prepisci Rački – Strossmayer“ još je jedan rad posvećen utjecaju ćirilometodske baštine na hrvatsku kulturu i odnosu biskupa Josipa Jurja Strossmayera prema njoj. Kao posebno vrijedan i važan izvor podataka o tome autor ističe bogatu korespondenciju između bliskih suradnika i prijatelja biskupa Strossmayera, vjernoga sljedbenika i promicatelja ćirilometodske ideje, i povjesničara Franje Račkoga, oca hrvatske ćirilometodijane i tadašnjega predsjednika Akademije. Ta korespondencija prati gotovo tri desetljeća njihove suradnje tijekom druge polovice 19. stoljeća pri čemu im je ćirilometodska problematika bila posebno važna i česta tema. „Staroslavenski jezik u slavističkim istraživanjima i sveučilišnoj nastavi“ naslov je idućega priloga, u kojemu autor u prvom dijelu podsjeća na najvažnije svjetske proučavatelje staroslavenskoga jezika i rezultate njihova rada, a u drugom dijelu razmatra položaj staroslavenskoga jezika u sveučilišnoj nastavi. Dugogodišnje osobno sveučilišno nastavno iskustvo profesoru S. Damjanoviću pritom omogućuje da objektivno i argumentirano raspravlja o problemu sve lošijega statusa staroslavenskoga jezika i drugih povijesnojezičnih kolegija te da upozori na neupitnost njihove potrebe u suvremenoj sveučilišnoj nastavi kroatističkih i slavističkih studija. Među više radova akademika Damjanovića u kojima se bavi djelom svojih prethodnika i poviješću slavističke misli za ovu je knjigu izabran rad „Jagićeve ocjene Miklošičevih djela“, kojim prikazuje kako velikan slavističke znanosti Vatroslav Jagić u svojim recenzijama ocjenjuje znanstveno djelo svojega profesora i prethodnika na Sveučilištu u Beču Franca Miklošiča, jednoga od osnivača suvremene slavistike. Premda je Jagić pritom kritički iznosio i negativne ocjene te otvoreno pisao o svojim neslaganjima s nekim Miklošičevim tezama, autor zaključuje da Miklošič boljega učenika i kompetentnijega čitatelja od Jagića teško da je imao. Prvi dio knjige zaključuje rad pod naslovom „Hrvatski prinosi poučavanju staroslavenskoga jezika“, koji tematizira prinose hrvatskih slavista poučavanju staroslavenskoga jezika, a obuhvaća rad Jurja Križanića, Vatroslava Jagića i Josipa Hamma te Staroslavenskoga instituta u Zagrebu kao središnje znanstvene ustanove za istraživanje hrvatskoga glagoljštva i proučavanje staroslavenskoga jezika i ćirilometodske baštine.

U drugoj tematskoj cjelini knjige pod naslovom *Tisućljetno hrvatsko glagoljaštvo* nalazi se devet radova akademika Stjepana Damjanovića iz glavnoga područja njegova znanstvenoistraživačkoga rada – hrvatskoga glagoljaštva i jezika hrvatskih glagoljičnih tekstova. Prvi je u toj cjelini rad „Tisućljetno hrvatsko glagoljaštvo i njegovi ćirilometodski korijeni“, još jedan rad u opusu Stjepana Damjanovića u kojemu ističe duboku utemeljenost hrvatskoga glagoljaštva na ćirilometodskom djelu, iznosi pregled hrvatskoga glagoljičnog korpusa od 11. do 16. stoljeća te obrazlaže književnojezičnu koncepciju hrvatskih glagoljaša i ulogu staroslavenskoga jezika u glagoljaškim tekstovima. Slijedi prilog naslovljen „Hrvatska glagoljaška kultura nakon Tridentskoga koncila“ u kojemu je autor zaokupljen sudbinom hrvatske glagoljske knjige nakon tiskanja Brozićeva brevijara 1561. koji označava završetak prirodnoga razvoja hrvatskostaroslavenskoga jezika. U središtu je autorova interesa razdoblje istočnoslavenizacije kada se odlukom crkvenih poglavara u Rimu hrvatske glagoljske liturgijske knjige u 17. i 18. stoljeću tiskaju jezično istočnoslavenizirane, odnosno ukrajinizirane. Time je, ističe autor, „prekinuta jezična veza koja je dotad uvijek postojala unutar samoga glagoljičnoga korpusa, veza liturgijskih i neliturgijskih glagoljičnih tekstova. Oni nikada po jeziku nisu bili isti, ali su svi bili sastavljeni od elemenata hratskostaroslavenskoga i elemenata hrvatskih idioma. Svi su ti idiomi doživljavani kao svoji, što nikako nije bio slučaj s ukrajinskostaroslavenskim. Tako je uvijek elitni liturgijski korpus samim glagoljašima postao stran“ (str. 168). Treći je po redu u ovoj cjelini rad pod naslovom „Hrvatskostaroslavenski“, u kojemu autor prikazuje razvoj, značajke i ulogu hrvatskostaroslavenskoga jezika (hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika) u srednjovjekovnoj hrvatskoj kulturi te njegovu sudbinu u kasnijoj hrvatskoj pismenosti i kulturi. O glagoljičnoj, najjačoj sastavnici tropismene hrvatske srednjovjekovne pismenosti te o udjelu glagoljaša u hrvatskoj jezičnoj povijesti i oblikovanju hrvatskih pisanih idioma autor raspravlja u sljedećemu radu naslovljenu „Hrvatski glagoljaši i počeci hrvatskoga književnog jezika“. Glavnom značajkom hrvatske glagoljične srednjovjekovne pismenosti ocjenjuje činjenicu da „hrvatski idiomi zajedno s hrvatskostaroslavenskim (dakle s hrvatskom redakcijom crkvenoslavenskoga jezika) „udruženi“ opslužuju sve civilizacijske potrebe hrvatske sredine, odnosno određenih njezinih slojeva“ (str. 192), čemu je ključan preduvjet bilo dobro poznavanje hrvatskih glagoljaša obiju jezičnih normi koje supostojе u hrvatskoglagoljskim tekstovima – staroslavenske i hrvatske. Dobro znajući obje te norme, hrvatski su im glagoljaši, ističe autor, suvereno mogli odrediti funkciju u hrvatskoj glagoljskoj knjizi, pa su liturgijske tekstove u načelu pisali hrvatskostaroslavenskim, a pravne hrvatskim (čakavskim), te ih svjesno miješali u neliturgijskom dijelu svoga korpusa, uvodeći pritom u hrvatsku

knjigu i kajkavštinu. Autora ponajviše zanima upravo fenomen interferiranja jezičnih elemenata iz staroslavenskoga i hrvatskih idioma u neliturgijskim glagoljskim tekstovima pa mu posvećuje veći dio ovoga rada zaključujući da je djelo hrvatskih glagoljaša temelj ukupnom daljnjem razvoju hrvatske književnosti i hrvatskoga književnog jezika. Iznimno važnoj djelatnosti hrvatskih glagoljaša izvan hrvatskih granica, u benediktinskom samostanu Emausu u Pragu u 14. i 15. stoljeću posvećen je sljedeći prilog naslovljen „Hrvatski glagoljaši u središtu Svetoga Rimskog Carstva“. Prikazujući tu važnu djelatnost hrvatskih glagoljaša autor ističe da su koristi od nje bile velike i za češku i za hrvatsku kulturu. Sljedeća tri rada u ovoj cjelini sadrže autorove jezične analize nekih od najvažnijih hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih tekstova. Prvi je među njima „Jezik Bašćanske ploče“, rad u kojemu autor na temelju provedene analize utvrđuje da je jezik kojim je napisan taj najpoznatiji hrvatski glagoljski spomenik hrvatskostaroslavenski (hrvatski crkvenoslavenski, hrvatska redakcija staroslavenskoga jezika), jedan od književnih jezika hrvatskoga srednjovjekovlja, te iznosi argumente koji to potvrđuju. Drugi je rad „Jezik glagoljične Regule svetoga Benedikta“, u kojemu je autor proveo temeljitu jezičnu raščlambu toga teksta koji je do nas došao u prijepisu s kraja 14. stoljeća te utvrdio da „jezično šarenilo“, odnosno supostojanje staroslavenskih i starohrvatskih jezičnih značajki u tome tekstu nije rezultat neustaljenosti, nego upravo sustavnosti i svjesnoga odabira redaktora „koji na staroslavenski nije gledao kao na drugi jezik, nego na stariji književni oblik svojega jezika“ (str. 252). Treći je rad iz ove grupe posvećen jeziku *Zapisa popa Martinca* iz Dru-goga novljanskoga brevijara, antologijskoga svjedočanstva glagoljaša popa Martinca o Krbavskoj bitci (1493) i teškom porazu hrvatske vojske u boju s Osmanlijama. Autor donosi transkripciju toga glagoljičnoga teksta, osvrće se na njegove odabrane jezične značajke te ističe i njegove literarne dosege, odnosno književnoumjetničke vrijednosti nastojeći ga približiti suvremenom čitatelju. Drugu tematsku cjelinu knjige zaključuje rad „Jezik glagoljičnih tekstova 16. stoljeća“, znači vremena u kojemu društvena i gospodarska snaga hrvatskih glagoljaša slabi, a glagoljična sastavnica hrvatske pismenosti gubi prestiž u odnosu na latiničnu. No to ne znači, ističe autor, da se smanjila produkcija glagoljičnih rukopisa i tiskovina. I dalje je riječ o znatnom i vrijednom korpusu koji potvrđuje daljnji marni rad hrvatskih glagoljaša, s time što je rukopisni korpus znatno veći od tiskanoga. Autor predstavlja taj korpus, nalazeći u njemu i izravne i neizravne podatke o jezičnom uređenju tekstova, odnosno jezičnim koncepcijama. Na temelju istraženih glagoljičnih tekstova iz 16. stoljeća iznosi neke od njihovih jezičnih značajki, a posebno razmatra i pitanje kajkavskoga naslojavanja te ističe važnost daljnjega proučavanja toga korpusa kako bi se dobio njegov cjelovit opis.

Treća tematska cjelina knjige naslovljena je *Iz povijesti hrvatskoga jezika*, a sadrži osam radova akademika Stjepana Damjanovića. Otvara je rad „Predstandardna razdoblja hrvatskoga jezika“ u kojemu autor, polazeći od periodizacije Dalibora Brozovića, ukratko opisuje jezično stanje u tri predstandardizacijska razdoblja hrvatske jezične povijesti: u srednjem vijeku, u 16. stoljeću te u 17. stoljeću, izdvajajući događaje „koji su vodili prema književnom i prema standardnom jeziku“ (str. 319). Razmatrajući na kraju rada u novije doba aktualiziranu problematiku početaka hrvatskoga jezičnog standarda naglašava „nužnost uspostave kriterija na temelju kojih bismo povlačili razdjelnicu između predstandardizacijskih i standardizacijskih razdoblja“ te ističe da „ta granica ne može biti oštra“ (str. 319). U sljedećem radu, „Hrvatska ćirilična baština u povijesti hrvatske kulture i njezino mjesto u hrvatskoj filologiji“, autor prikazuje ćirilični korpus hrvatske pisane baštine ističući njegovu važnost i nezaobilaznost u proučavanju povijesti hrvatskoga jezika i književnosti te u hrvatskoj kulturi uopće. Naglašavajući važnost i potrebu daljnjih, suvremenih filoloških istraživanja hrvatske ćirilične baštine, autor im ovim svojim radom postavlja smjernice, metodološki i tematski okvir. Slijedi rad „Tri najstarije hrvatske početnice“, u kojemu autor predstavlja tri najstarije poznate glagoljske tiskane početnice: početnicu tiskanu 1527. u tiskari Andrije Torresanija u Veneciji, početnicu tiskanu pod naslovom *Psaltir* u tiskari Šimuna Kožićića Benje u Rijeci vjerojatno 1530. te protestantsku *Tablu za dicu* (glagoljično i ćirilično izdanje) tiskanu 1561. u Urachu. Uz uvodnu napomenu o sigurnosti postojanja i starijih hrvatskoglagoljskih rukopisnih početnica koje nisu sačuvane, autor u zaključku predstavljene početnice ocjenjuje iznimnim spomenicima hrvatske kulture izraslima iz ćirilometodske tradicije te znakom „plemenitih nastojanja da se uveća broj onih koji znaju čitati i pisati“ (str. 348). Sljedećim radom, „Pisana kultura u Slavoniji u 18. stoljeću (Uvodne napomene)“, S. Damjanović daje pregled slavonske sastavnice hrvatske pisane kulture u 18. stoljeću, promatrajući je u kontekstu europskih duhovnih kretanja te u kontekstu hrvatske pisane kulture i oblikovanja hrvatskoga jezičnoga standarda u to doba. Autor ističe važnost djela nastalih u to doba, posebice djelovanjem isusovaca i franjevac, u opismenjavanju i obrazovanju te u razvoju književnosti i pisane kulture uopće u Slavoniji. Naglašava važnost slavonske pisane baštine 18. stoljeća za oblikovanje hrvatskoga jezičnog standarda zaključujući da u to doba „Slavonija preuzima vodstvo u tom pogledu, ne samo u praktičnom jezičnom oblikovanju, nego i u jezičnom opisu“ (str. 360). Posebno pritom ističe prijevod Svetoga pisma na hrvatski jezik Matije Petra Katančića, napisan štokavskim ikavskim književnim jezikom, koji će biti objavljen 1831, šest godina poslije prevoditeljeve smrti, i to kao prvi cjelovit objavljeni prijevod Biblije na hrvatski jezik.

Akademik Damjanović mu posvećuje i zaseban prilog naslovljen „Katančićev prijevod Biblije i počeci hrvatskoga jezičnog standarda“. Polazeći od opće-prihvaćena mišljenja jezikoslovaca „da je svaki novi prijevod Svetoga pisma osobito važan događaj za povijest jezika u kojem se prijevod ostvaruje“ (str. 363), autor u tome radu piše o važnosti i vrijednosti Katančićeva prijevoda Biblije te o njegovoj prevoditeljskoj i književnojezičnoj koncepciji. Posebice motri njegovu važnost u razvoju hrvatskoga jezičnog standarda zaključujući da se „Katančićev prijevod Svetoga pisma i ukupno njegovo djelo pokazuje kao jedan od završnih i važnih koraka prema modernom hrvatskom jezičnom standardu kojim se misli i opažaji mogu izražavati točno, jasno i iscrpno“ (str. 373). Sljedeći je u ovoj cjelini prilog naslovljen „Slovinski“ u povijesti hrvatskoga jezika i hrvatske filologije“, u kojemu autor obrazlaže značenje toga termina te njegovu uporabu i značenje u hrvatskoj jezičnoj povijesti od srednjega vijeka do 19. stoljeća, promatrajući ga i u suodnosu s terminima *hrvatski* i *ilirski*. Nakon toga slijedi prilog „Jezik detinstvo prebavi i domorodcev kreposti svetu osvahnju“, koji je S. Damjanović napisao povodom 200. obljetnice knjižice Antuna Mihanovića *Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku* (1815). Riječ je o tekstu u kojemu autor podsjeća na ideje Antuna Mihanovića o potrebi izgradnje hrvatskoga jezičnog standarda te uvođenja hrvatskoga jezika u školstvo, književnost i javnu uporabu iznesene u toj raspravi, koje će prihvatiti i dalje razrađivati i ostvarivati pripadnici hrvatskoga narodnog preporoda. Zaključno autor ističe da je ta opsegom skromna rasprava jedna u nizu potvrda „da hrvatski standardni jezik nastaje ne spontanom rastom nego svjesnim naporima“ (str. 390). Na kraju je treće tematske cjeline knjige rad „Rajićeva izdanja Reljkovićeve ‘Satira‘“, kojim autor pokazuje kako je Stefan Rajić, priređivač dvaju ćirilčnih izdanja Reljkovićeve *Satira*, prvoga tiskanoga 1793. u Beču i drugoga tisaknoga 1807. u Budimu, jezično i sadržajno mijenjao tekst izvornika. Zaključak je autorove analize da je Rajić sadržajne izmjene provodio uz ostalo i zbog bolje prihvaćenosti među srpskim čitateljima, dok njegove jezične promjene, provedene na svim jezičnim razinama, treba promatrati u kontekstu jezika srpske književnosti u 18. stoljeću, što i detaljnije obrazlaže.

Završnu, četvrtu cjelinu knjige naslovljenu *Jezik i identitet* čine dva rada iz kojih se iščitava bit Akademikova pristupa jeziku, posebice hrvatskom, i njegovu znanstvenom proučavanju. U prvom od njih, „Jezik i identitet“, razmatra pitanje sudjelovanja jezika u izgradnji identiteta te određenja identiteta jezika, utvrđujući da je „govor o identitetu jezika u velikoj mjeri i govor o jeziku kao značajki nacionalnog ili kojeg drugog identiteta“ (str. 402). Pritom ga zanima kako odnosu jezika i identiteta pristupaju jezikoslovci, pa putuje poviješću moderne jezikoslovne misli, a kako nejezikoslovci, pa zagleda u hrvatsko pje-

sništvo. Ponajprije razmatra pitanje identiteta hrvatskoga jezika pa, polazeći od poznatih rasprava Dalibora Brozovića te osobnih promišljanja, izdvaja šest činjenica „koje su važne za identitet hrvatskoga jezika i njegovo sudjelovanje u izgradnji nacionalnog i drugih identiteta“ (str. 406). Naglašavajući nakraju važnost brige za hrvatski standardni jezik, akademik Damjanović presudnom drži „svijest naše zajednice da je hrvatski jezik bitno obilježje hrvatske narodne posebnosti“ (str. 414). Knjigu zaključuje rad „O filologiji i rodoljublju“, u kojemu se autor osvrće na neke od tema koje su u hrvatskoj filologiji izazivale ponekad i burne rasprave, koje su ih udaljavale od znanstveno utemeljene istine. Jedna je od njih pitanje oblikovanja hrvatskoga jezičnog standarda „jer ono uključuje niz stručnih i političkih problema“ (str. 415), čemu autor posvećuje prvi dio rada. Drugi dio rada posvećuje raspravama o podrijetlu glagoljice, posebice onoj o njezinu hrvatskom podrijetlu, argumentirano iznoseći razloge njezine neodrživosti, nasuprot općeprihvaćenoj ćirilometodskoj teoriji koja, kako tvrdi autor, „od svega što je dosad ponuđeno nudi najsuvisliju sliku slavenskih kulturnih početaka“ (str. 421) i ničim ne ugrožava činjenicu da je glagoljica neovisno o podrijetlu hrvatsko pismo. Ovim svojim radom, autor poručuje koliko je važno umjesto emocijom i strašću rodoljublja o tim pitanjima raspravljati kritički, objektivno i argumentirano kako bi se došlo do znanstvene istine.

Traganje za znanstvenom istinom i njezino poučavanje smisao je i svrha znanstvenoistraživačkoga rada, ali i ukupnoga djelovanja akademika Stjepana Damjanovića. U to već pet desetljeća ulaže svoje intelektualne snage kao filolog, paleoslavist i kroatist, kao sveučilišni profesor te intelektualac i humanist, cijenjen i izvan hrvatskih granica. Jasno je to vidljivo i u knjizi *Izabrani filološki radovi*, još jednom vrijednom izboru radova iz njegova imponantnoga opusa, posebnom po činjenici da je rezultat pogleda na taj opus susjedne crnogorske filološke struke. Riječ je o radovima prethodno objavljenima u različitim znanstvenim i stručnim publikacijama i dobro poznatima hrvatskoj filološkoj javnosti te svima koji prate rad profesora Damjanovića i uče iz njega, lakše dostupnima objavljenima u jednom izdanju. Posebna je vrijednost ove knjige što je, zahvaljujući izdavaču – Fakultetu za crnogorski jezik i književnost iz Cetinja – i svima koji su sudjelovali u njezinoj pripremi opus akademika Stjepana Damjanovića približila crnogorskoj filološkoj javnosti i svima drugima zainteresiranim za hrvatsku i drugu slavensku pisanu baštinu i jezičnu povijest. Zasigurno će to pridonijeti da se broj onih kojima je Profesorovo djelo izvor i inspiracija, a njegove vrijednosti intelektualca i humanista uzor znatno poveća. Sama pak činjenica da je ovaj put jedna inozemna filološka zajednica odlučila objaviti takvu knjigu i dati svoj pogled na filološki rad akademika Stjepana Damjanovića te mu i na taj način odati priznanje daje joj dodatnu vrijednost i posebnost.